

FOLKLORE IN THE WORKS OF CHINGIZ AITMATOV APPLICATION OF TRADITIONS

Usmanov Kamoliddin Salimjonovich Navoi

State Pedagogical Institute, Faculty of History, 2nd year student of National Ideology, Fundamentals of Spirituality and Legal Education. E-mail: kamoliddin_usmonov@bk.ru

Annotation: This article provides a brief overview of the use of folklore (folklore) traditions in the works of the writer Chingiz Aitmatov.

Keywords: Manas, folklore, plot, romantic pathos, traditions, epic, spiritual heritage, etc.

Agar dunyodagi barcha xalqlar adabiyotiga nazar solinsa, bir qancha ijodkorlar asarlarida xalq og'zaki ijodining ta'siri kuchli bo'lganligini, folklor an'analari yozuvchilarning estetik idealini boyitishda bitmas-tuganmas manba bo'lib xizmat qilganligining shoxidi bo'lamiz. Shu bois ulkan so'z san'atkorlari xalq ijodini tengsiz badiiy xazina sifatida baholadilar va undan ijodiy foydalanishga intildilar. Rivoyatlardan ijodiy foydalanish ko'pincha sintez xarakterga ega bo'ladi. Chunki badiiy asardagi folklor unsuri shu asarning barcha komponentlari bilan o'ta darajada birikib ketadiki, uni tashqi tomondan ajratib olish mumkin bo'lsa ham, biroq mazmun jihatidan alohida ajratib bo'lmaydi. Demak, folklorga xos an'analarning badiiy adabiyotdagi o'rni ijodiy qayta ishlanish orqali belgilanadiki, ular yozma badiiy asarning zarur tarkibiy qismiga aylanib ketadilar. Mashhur adib Chingiz Aytmatov o'z maqolalaridan birida bu haqda maxsus to'xtalib shunday yozganida to'la haqli edi: "Men hamisha epos haqida fikr yuritaman. Bu xalq donishmandligining o'ta murakkab, ko'p qirrali tajassulidir. Lekin men eposni o'z asarlarimga shunchaki emas, balki uni o'zlashtirgan holda kiritaman".

Asar kompozitsion qurilmasini tashkil etuvchi syujet elementlarini birbiriga uyg'unlashtirish, voqeilik tasvirini keng ko'lamligi va rang-barangligini ta'minlash, qahramonlar xarakterini chuqur tahlil etish, g'oyaviy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish, syujet rivojidagi mutanosiblikni saqlash va obrazlar silsilasining poetik birligini asoslash, badiiy tasvirning emotsional-estetik kuchini oshirish, tasvirlanayotgan voqeilikning milliy-etnografik qiyofasini yaratish uchun afsona va rivoyatlar badiiy asar g'oyasiga singdiriladi. Afsona va rivoyat syujetini ijodiy qayta ishlash, rivoyatlarni badiiy asar to'qimasiga o'rinli qo'llay bilish ijodkorning mahoratidan kelib chiqib joylashtiriladi.

Qahramonlari dunyoqarashini, syujet chizig'idagi dolzarb mavzularni rivoyat va afsonalar orqali tasvirlash va rivoyatlardagi didaktik mazmun, falsafiyestetik mohiyatga suyanish an'anasi sevimli yozuvchimiz Chingiz Aytmatov ijodining o'ziga xos yo'lini belgilab berdi. Chingiz Aytmatov bebaho asrlarga tatigulik asarlari bilan nafaqat qirg'iz va o'zbek

adabiyotini, balki jahon adabiymerosida o'z o'rnini egallagan buyuk siymolar qatoridan o'rin egalladi. U hayotlik chog'idayoq mumtoz adib degan sharaflı e'tirofga sazovor bo'ldi. Uning har bir yaratilgan asari jahon adabiy merosida bebaho xazina sifatida e'tirof etildi. Yozuvchi yaratgan har bir asar buyuk falsafasi, badiiy tasvir vositalarining kengko'lamliligi, tilining soddaligi va rang-barangligi, musiqiy ohangdorligi bilankitobxonni ongu shuurini sehrlaganday bo'ladi. Har qanday ulkan ijodkorningbuyukligi o'zining onabag'ir folklorini puxta bilishi, uning barhayot an'alariniijodiy o'zlashtirish orqali o'lmas asarlar yaratishdagi mahorati bilan belgilanadi. Mana shu jihatdan qaralsa, o'z xalqining folklor xazinasini chuqur bilgan atoqlı so'z san'atkori Chingiz Aytmatov butun ijodi davomida folklor

an'alaridanbahramandlik nafasi bilan qalam tebratdi. Biroq uning folklor an'alaridan ijodiyfoydalanishi boshqa ijodkorlardan ko'p jihatlari bilan farqlanib turadi. Xalq ijodiyotini chuqur bilgan yozuvchi realistic ijod prinsiplarini xalq romantikasi bilan izchil uyg'unlashtira oldi. Adib xalq ijodining inson aql-zakovatini o'tkirlashtiradigan romantikasiga ergashdi. U xalq eposi va rivoyatlariga xos qahramonlarning el-yurt manfaati uchun kurashish, tabiat va inson orasidagi mutanosiblikni ta'minlash kabi zavol bilmas xislatlariga amal qildi, o'z qahramonlari faoliyatida ularni yetakchi ma'naviy-ahloqiy mezonlar sifatida muvaffaqiyat bilan qo'lladi.

Albatta, folklor an'alaridagi romantik pafos ham real voqelik zaminida tug'ilgan. Adib ana shu romantikaga murojaat qilar ekan, ularning har biriga tiplar yaratish, g'oyalar an'alariga hayotiy mezonlar asosida yondashdi, o'z qahramonlari xarakterini konkret davr, tipik sharoitlar talabi bilan oziqlantirdi. Bu narsa yozuvchi qahramonlari tushunchasida yashash kurashdan iborat degan hayotiy falsafaning hukmronlik qilishida yorqin namoyon bo'lgan. Xalq ijodiga xos milliy ruh adib ijodiga o'zgacha sayqallanib, ijodiy ishlangan holda kiradi. Shu bois adib romantikasi uning ob'ektiv realizmini ta'minlashga xizmat qiladi. Folklorga mehr-muhabbat, uning an'alaridan madad olish Chingiz Aytmatov ijodining yetakchi tamoyillaridan birini tashkil etadi. Chingiz Aytmatov adabiyotning xalqchilligini, optimistik ruhini ta'minlashni, eng avvalo, folklorda ko'rdi. Bo'lajak adibga yoshligida buvisi Oyimxon aya va uning qizi Qoraqiz opa juda ko'p rivoyat, afsona va qo'shiqlar aytib berishgan. Yozuvchi asarlarida xalq og'zaki ijodi janrlaridan unumli foydalanish usuli bir tarafdı bolalikdan eshitgan ana shu rivoyatlarning muayyan ta'siri bo'lsa, ikkinchi tiomondan qirg'iz xalq og'zaki ijodining bebaho merosi bo'lmish "Manas" xalq eposining ta'siri ostida uyg'ondi.

Chingiz Aytmatov qomusiy "Manas" ning ulkan mavzulari orasidan birgina rivoyatni olar va uni ijodiy o'zlashtirib, boyitib, yangi asar yaratar ekan, bu bilan milliy eposga murojaat etishning o'ziga xos yangi uslubini kashf etdi. Bu uslub

epos qadrini yanada bir necha barobar yuksaltirdi. Asarlarining ko'pchiligida metaforik-simvolik vositalar yordamida xalq eposidagi umuminsoniy qadriyatlarga munosabat bildirildi. "Manas" ning qadimiy rivoyatlari qirg'iz xalqi Eposning kichik zarrasidan kelib chiqib, ulkan umumbashariy falsafa yaratgan Chingiz Aytmatovga xos uslub va vositalar zamonaviy romanchilik yo'nalishida alohida o'rin egallaydi. Ch.Aytmatovning eposning har qanday kattakichik unsurlarini tadqiq etish yo'li nihoyatda progressiv bo'lib, o'z navbatida, u xalq ijodidan foydalanib yaratilgan asarlarda majoziy vositalarni idrok qilishni, epik vositalardan hosil bo'lgan qadriyat muayyan bir xalqqagina mansub bo'lmay, balki umuminsoniy ma'no-mazmun kashf etishini; zamon va inson munosabatlarida o'zlikni anglash, qadriyatlarni e'zozlash tuyg'usining ulkan ahamiyatini anglashga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati :

1. Karimov I. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor. Toshkent: O'zbekiston, 2009
2. Aytmatov Ch. Asrga tatigulik kun. Qiyomat. Romanlar. – Toshkent.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1989.
3. Aytmatov Ch. Tanlangan asarlar. Ikki tomlik.Toshkent.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1978.
4. Fayzullayev O. Yozuvchining ilmiy fantaziyasi. Jahon adabiyoti jurnali. 2005 yil, iyun soni 5.
5. G'aniyev I., Ibragimov R. Chingiz Aytmatov va XXI asr. Toshkent. Akadernashr. 2013